

EMİR SULTAN (MEHMED EL-BUHÂRÎ) VAKFI'NIN MALİ TARİHİ (1608-1634)

*Kayhan ORBAY**

ÖZET

Bu çalışma Bursa'da kurulu Emir Sultan vakfının 17.yy başındaki mali tarihini incelemektedir. Emir Sultan vakfı bölgeden ciddi miktarda kırsal gelir elde eden ve Bursa şehrinde varlıkları bulunan devasa bir vakıftır. Vakıf Celali işgali sonucu 1608 ve 1609 yıllarında mali sıkıntılar yaşamış ancak 1610 ve sonrasında bu sıkıntıları aşabilmiştir. Kısmen yerel koşullardan, kısmen vakfın artan istihdamının yarattığı ilave masraflardan 1616 ve 1617 yılları ile 1620'lerin başlarında vakıfda mali sıkıntılarının oluştuğu görülmektedir. Bu çalışma gelir ve gider tablolarını ve fiyat verilerini de içermektedir. Böylece Emir Sultan vakfı ve Bursa iktisadi tarihine yönelik daha kapsamlı çalışmaları teşvik etmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Bursa, Emir Sultan, Vakıf, Mali Tarih, Celali.

ABSTRACT

Foundation For Financial History Of Emir Sultan (Mehmed El-Buhari) (1608-1634)

This study examines the financial history of the waqf of Emir Sultan in the early 17th century. The waqf of Emir Sultan, one of the largest waqfs in Bursa, derived vast rural income from the Bursa region and held considerable urban revenue sources in the town. The waqf experienced financial hardship due to the Celali invasion in 1608 and 1609 but recovery came soon in 1610. Financial difficulties reappeared in 1616 and 1617 and again in the 1620s due partially to the local conditions and partially to the rising cost of increased employment. The

* Öğr.Gör. Dr.; ODTÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

present study provides tables for the income and expenditures of the waqf and for the foodstuff prices. Thus it aims to stimulate further studies on the waqf of Emir Sultan and on the economic history of Bursa.

Keywords: Bursa, Emir Sultan, Waqf, Financial History, Celali

16.yy'da Bursa, kıtalararası ticaret yolları üzerinde, bölgesel ticari ve iktisadi faaliyetin merkezi, Anadolu'nun en kalabalık nüfuslu şehirlerinden birisidir (İnalcık, 1960; İnalcık, 1994; Ergenç 2006). Şehir iktisadi ve ticari canlılığını, sosyal, dini ve eğitim hayatını önemli ölçüde yaygın vakıf kurumlarına da borçludur (Barkan 1942a; Barkan, 1942b; Üklen, 1971; Kiel, 1990; Raymond, 2002a; Raymond, 2002b; Yediyıldız 2003). Bu vakıflar içerisinde özellikle 'imparatorluk vakıfları' olarak veya arşiv belgelerindeki ifadesinin kısa haliyle 'selâtin ve vüzerâ' vakıfları olarak adlandırabileceğimiz sultanlar ve hanedan mensupları ile yüksek mevki sahibi devlet adamlarının kurdukları devasa vakıflar özel bir önem arzeder. Bu tür vakıflar büyük bütçeleri ile medrese, hastahane ve imaret mutfağı işletmek benzeri yüksek maliyetli hizmetleri görebilmektedir. Bu hizmetlerin maliyetlerini karşılayacak bütçe imkanları ancak kırsal nüfus ve üretimden gelen nakdî ve aynî vergiler ile oluşmaktadır. Başka bir deyişle, bahsettiğimiz büyük 'selâtin ve vüzerâ' vakıflarının bütçelerinin esasını kırsal gelirler sağlamaktadır. Bu vakıflar şehirlerde iktisadi ve ticari faaliyetin döndüğü mekanları, çarşı dükkanları, bedesten, oda ve mahzenleri inşa etmekte, şehrin iktisadi alt-yapısını kurmaktadır. Çok sayıda vakıflı ve vasıfsız kişi için istihdam yaratmakta, bu kimselere maaş olarak düzenli gelir aktarmaktadır (Köprülü, 1938; Peri, 1992; Singer, 2002; Shefer, 2003). Vakıf çalışanlarının ailelerini de hesaba katarsak, Bursa şehrinde binlerce kişinin 'ekmek parası' vakıflarca verilmektedir. Maaş ödemeleri çalışanlara düzenli satın-alım gücü aktarmaktadır ve bu kimseler şehirde mal ve hizmet satınalmaları yoluyla iktisadi ve ticari hayatı canlı tutmaktadır. Bursa şehrinin büyük 'selâtin ve vüzerâ' vakıfları sadece maaş ve aylık ödemeleri ile değil, vakfın işleyişinin ve tamiratlarının icap ettirdiği çok çeşitli mal ve hizmetlerin doğrudan alıcısı olarak pazarlara girerek de iktisadi hayatı desteklemektedir. Ayrıca, kırsal bölgelerden aynî gelir olarak topladıkları hububatın nakliye masraflarını üstlenerek şehirdeki kendi anbarlarına nakledip buradan yeniden pazara satarak Bursa'nın iaşesinde önemli bir pay üstlenmektedirler.

Bursa'daki bu vakıflardan biri de Emir Sultan vakfıdır (Bursa vakıfları için bkz., Barkan, 1988; Gerber, 1988). Vakfın kurumsal tarihini yeniden kurmamızı sağlayacak, fiili işleyişini bize gösterecek ve mali tarihini takip edebileceğimiz en zengin arşiv malzemesi olan muhasebe defterleri bugüne değin araştırmacıların ilgisini çekmemiştir (Barkan, 1962-63; Orbay, 2006; Orbay, 2007a; Orbay, 2009. Muhasebe defterleri fiyatlar

tarihinin de en değerli malzemeleridir, bkz., Barkan, 1975; Pamuk, 2000; Güran, 2006; Orbay, 2007b). Bu çalışma bir yandan vakfın BOA Maliyeden Müdevver tasnifinde yeralan ve 1608 ile 1634 yılları arasındaki dönem için elde edilebilen muhasebe defterleri üzerinden kısa bir değerlendirme yapmayı, böylece muhasebe defterleri üzerinden Emir Sultan Vakfına yönelik çalışmaları teşvik etmeyi amaçlamaktadır.¹ Diğer yandan, bu çalışma muhasebe defterlerini tetkik etmek yoluyla aynı zamanda ileride diğer arşiv malzemesi ile desteklenebilecek ilk sonuçları ortaya koymak ve gerek vakfın kurumsal ve mali tarihi gerekse Bursa bölgesi iktisadi tarihine yönelik daha kapsamlı çalışmalara katkı yapmayı da amaçlamaktadır (Benzer çalışmalar için bkz., Faroqhi, 1974; Faroqhi, 1981; Faroqhi, 1987; Faroqhi, 1988; Orbay, 2007c; Orbay, 2007d).

İncelenen dönem bilindiği üzere tarihyazımında bir ‘değişim ve dönüşüm’ ve bir ‘kriz dönemi’ olarak değerlendirilmektedir. Anadolu’da yaygın Celali isyanları, sosyal kargaşa ve iç göçler bu döneme ait sağlam kanıtlarla ortaya konulmuş tarihsel gelişmelerdir (Uluçay, 1944; Griswold, 1983; Barkey, 1994; Akdağ, 1995a). 16.yy sonları ve 17.yy içinde uluslararası ticaret yollarında değişim, Celali tahribatı, iki cepheleli uzun ve maliyetli savaşlar, Batı üretimi ticari malların rekabeti, fiyat artışları ve bunun iktisadi ve sosyal tesirleri neticesinde tarımsal ve sınai üretimde gerileme olduğu da yaygın kabul gören tezlerdir (Dalsar, 1960; Çizakça, 1980; Akdağ, 1995b. Fiyat hareketleri için bkz., Barkan, 1975; Pamuk, 2001; Pamuk, 2004; Orbay, 2007b). Şehir iktisadi ve ticari hayatında ve özellikle de kırsal ekonomide etkin birer kurum olan ‘selâtin ve vüzerâ vakıfları’nın maliyelerinin incelenmesi bireysel kurumların mali tarihlerinin ötesinde şehir ve bölge ekonomilerinin tarihi seyirleri hakkında değerli bilgiler sunarak iktisadi ve ticari daralma tezlerinin yeniden değerlendirilmesine ciddi katkı yapacaklardır.

Vakıf Maliyesi

Emir Sultan Vakfı Bursa’nın en büyük vakıflarından biridir. 1017/1608 yılı muhasebe defterine göre cari dönemden kaynaklanan gelirleri 701.090 akçadır. Ancak bu rakam aşağıda açıklanacağı üzere yanıltıcı olabilir. Vakfın olağan gelir seviyesi incelediğimiz dönem için 550-700.000 akça arasındadır. Bu gelir seviyesi ile imparatorluk vakıfları arasında orta-büyük ölçekte bir vakıftır. 1608 yılının Bursa bölgesi ve şehrinde Celali tahribatının görüldüğü yıllar olduğunu ve ‘Celali etkisi’nin vakıf maliyesi üzerinde de hissedildiğini dikkate alırsak, pek muhtemel ki yüzyıl başında

¹ Muhasebe defterleri MAD 5105, MAD 5565, MAD 6079, MAD 15664 numaralı ciltler içinde yeralmaktadır.

vakfın gelir kaynakları daha fazladır. Anlaşıldığı kadarıyla Celali tedhişinden sonra bazı gelir getirici kentsel mülkler yanmış, harap olmuştur. Celali hareketlerinin kırsal gelirler üzerinde ne derece etkili olduğu ise malum değildir. Ancak şu da var ki vakfın bir önceki dönem hesap dengesi olarak transfer ettiği meblağ 87.579 akçadır ve bunun 52.768 akçası kasa nakiti olarak devretmiştir. Sadece 34.811 akça alacaklardan oluşmaktadır. Eğer Celali tahribatı öncesinde önceki yılın gelirleri zaten tahsil edilmiş veya tahribat sonrası tahsil edilemeyen gelirler derhal tespit edilerek hesaplardan silinmiş ise ‘Celali etkisi’ üzerine net bir sonuca varmak mümkün değildir. Ancak alacaklar üzerinde bu değindiğimiz işlemler pek muhtemel ki yapılmadıysa Celaliler’in tarımsal üretim üzerinde -en azından Emir Sultan vakfının kırsal ekonomiyi temsili nispetinde konuşursak- ciddi bir etkisi olmamıştır denebilir.

1608 yılında vakfın cari dönem gelirleri sonraki yıllara nazaran daha yüksektir. İlginçtir ancak aslında vakıf maliyesinde bir güçlük ve ifa ettiği hizmetlerde bir aksama yaşadığı için cari dönem gelirleri yükselmiştir. Bu yıl vakıf mutfağı çalışmadığından büyük miktarda hububat pazarda satılmıştır ve yüksek bir gelir elde edilmiştir.

Vakıf bazı yıllarda bir sonraki yıl gelirlerine mahsuben peşin tahsilatta bulunmuştur. Peşin tahsilatlar, borçlanmalar ve maddi yardımlar cari dönem gelirleri olarak ifade ettiğimiz ‘*ani*’-*l-mahsûlât* terimi altında kaydedilmezler. Bu gelirleri de kapsayan *asl-ı mâl* terimi altında yer alırlar. 1611 yılında vakıf 42.100 akça peşin tahsilat yapmıştır. Bunun 40.000 akçası *mukâta‘a-i yörükândandır*. 1612’de ise 52.333 akça peşin alınır. Bunun 40.000 akçası yine *mukâta‘a-i yörükândandır*. Ayrıca bu yıl vakfın önceki dönemlerden devreden alacaklarından 54.957 akça tahsil edilir. 1616 yılı muhasebesine önceki dönemden 205.596 akça alacak devretmesi dikkate değer. Bu vakfın bazı tahsilat güçlükleri yaşadığını göstermektedir. Vakfın 1628 yılında 170.000 akçası *yörükân* mukataasından olmak üzere 200.000 akça, 1629’da 174.500 akça peşin aldığını da not etmek gerekir.

Aylık Gelirler

1608 yılında cari dönem gelirlerinin 49.267 akçalık küçük bir kısmı kentsel mülklerden elde edilmektedir. Bunun 10.800 akçalık kısmı Emir Sultan Hamamından (hammâm-ı küçük) gelmektedir ki cami yanında olduğuna dair bir kayıt vardır. Kütahya hanındaki dükkanlardan 6.500 akça, İncirli mahallesindeki dükkanlardan 600 akça kira geliri elde edilmektedir. Vakfın bunların dışında çarşı ve mahallelere dağılmış olduğu izlenimi edindiğimiz çok sayıda dükkanı ve 3.000 akça gelir elde ettiği haneleri bulunmaktadır. Ancak bunlardan elde edilen gelirler çalışmanın sonunda yeralan tabloya alınmamıştır. Bunlar içinde 1609 yılı muhasebe kayıtlarına göre cami yanında olduğu kayıtlı olan ve yıllık 1.440 akça gelir getiren sekiz

bâb dükkan, yıllık 900 akça gelir getiren bir attar dükkanı, Emir Sultan çarşısında 480 akça kira getiren bir dükkan ve diğer bazı dükkanlar ve odalar bulunmaktadır.

Vakfın dükkanlarının 1608 muhasebe defterinde kayıtlı olandan fazla olduğunu ve gelirlerin 50.000 akçanın üzerine çıkabildiğini tahmin ediyoruz. Muhasebe defterindeki kayıtlar içinde yandığı ve battal kaldığı halde bazı oda ve dükkanların kayıtları bulunmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bunlar toplam 26 yerdir. En kuvvetli ihtimal bunların Celali istilası sırasında yandığı ve harap olduğudur. Muhasebe defteri bir kayıтта 14 bâb dükkanın yandığını, bir diğerinde *hammâm-ı kebîr* yanındaki dükkanların ve bir diğer kayıтта da imaret yanındaki odaların battal kaldığını yazmaktadır. Dükkan, oda, hane ve hamam kiralari yanında bu mülklerden alınan *icâre-i mu'accele* kiralari vakfın kentsel kökenli gelirleri içinde önemli bir meblağdır. Aylık gelirleri oluşturan kalemlerin özellikle de *mu'accele* gelirlerinin değişkenliği sebebiyle yıldan yıla bu gelir kaleminin seviyesinde dalgalanmalar olması doğaldır. Diğer taraftan vakfın toplam gelirleri dikkate alınırsa tüm kentsel gelirlerin toplamı bile kırsal gelirler yanında zayıftır.

Vakfın kentsel gelirlerinin 1608 yılı sonrasında gösterdiği artışa bakarak vakfın bu gelirleri itibariyle 'Celali Etkisi'nden görece kısa bir süre zarfında çıktığını söyleyebiliriz. Gelirler 1608 yılını izleyen yıllarda tedricen artışlar yaşamış ve daha sonra 1625 senesine kadar istikrar göstermiştir. 1625-26 yıllarında kentsel gelirlerde görülen düşüşün 1634 yılında dahi telafi edilmemiş olduğunu da tespit ediyoruz. Kentsel gelirleri oluşturan temel kalemler olan Emir Sultan Hamamı, *hammâm-ı kebîr* ve Kütahya Hanı'ndan kira gelirlerinde de bu genel seyri görmek mümkündür. Emir Sultan Hamamından elde edilen gelirlerde 1608 senesi sonrasındaki artış barizdir. 1611 ve 1612 yıllarında pek yüksek gelir temin edilmiştir. Sonraki yıllarda 1608 senesine nazaran daha hafif artış oranı ve uzun vadede istikrarlı gelirlerden bahsedebiliriz. *Hammâm-ı kebîr* gelirleri ise muhtemelen bu hamamın 1611 senesinde yeniden işlemeye başlaması ile yıllar içinde tedricen yükselmiştir. Ancak 1625-26 yılı ve sonrasında gelirlerin düştüğünü görebiliyoruz. Kütahya Hanı'ndan elde edilen kira gelirleri de benzer şekilde 1608 sonrasında 1616 yılına kadar ciddi bir artış gerçekleştirmiştir. 1617 ile 1620 arasında düşük seyreden gelirlerin 1621 yılında yeniden yükseldiğini ancak 1625-26 yılları ve sonrasında Han gelirlerinin de düştüğünü görüyoruz.

Kırsal Gelirler

Vakfın kırsal gelirlerinin önemli bir kısmı, nakdî ve aynî vergiler, emanet usulü ile (ber-vech-i emânet) yani vakfın istihdam ettiği cabi ve katipler eliyle toplanmaktadır. Muhasebe defterlerinde, bu gelirlerin önce toplam miktarları vergi cinslerine göre ayrımla kaydedilmiş arkasından tek

tek köyler bazında gelirlerin dökümü yapılmıştır. Nakdî gelirler 1608 yılında 245.444 akça ile oldukça yüksek bir meblağdır. Aynı gelirler ise Bursa kilesi ile 13.399 kiledir. Bunun esasını üç ana ürün teşkil etmektedir; 8.364 kile ile Buğday, 2.227,5 kile ile arpa, 2.539 kile ile yulaf. Bu tahsilatın 5.274 kilesi anlaşıldığı kadarıyla vakıf anbarına girmeden 66.938 akçaya satılmıştır.

1609 yılında kırsal nakdî gelirler 233.500 akça civarındadır.² Aynı gelirler ise 17.711 kileye yükselmiştir. Bunun 7.443 kilesi 84.411 akçaya satılmıştır. Kırsal aynî gelirlerin vakıf köylerinde ekilen buğday, arpa, yulaf gibi ürünlerin öşr vergisinden oluştuğunu biliyoruz. Kırsal nakdî gelirler ise yine vakıf köylerinden nakdî tahsil edilen vergilerdir. Bu vergilerden bazıları yıldan yıla ciddi artış veya azalışlar gösterebildiğinden toplam kırsal nakdî gelirler miktarı dalgalanabilmektedir. Toplam kırsal nakdî gelirlerdeki değişimin bir nedeni de bazı vakıf köylerinin bazı yıllarda aynî vergiler yerine *ber-vech-i maktu* ' nakit bir ödeme yapmalarıdır.

Nakdî vergiler içerisinde resm-i çift, bennak, mücerred, cizye ve ispençe vergileri, rüsum-ı zeminha, zemin-i bagat, mukataat-ı bağçeha, mukataat-ı orman, rüsum-ı çayırha, mukataat-ı eşcar-ı meyveha, adet-i ağnam, rüsum-ı duhan, rüsum-ı kevar, rüsum-ı saz, revgan-ı sade bera-yi muafiyet-i bedel-i avarız, rüsum-ı asiyabha, tapu-yı zemin, öşr-i keten, mukataat-ı kışlak, resm-i çayır, mukataat-ı eşcar-ı kestane benzeri vergi ve gelir kalemleri yer almaktadır. Nakdî gelirler içerisinde çift-resmi ve bağlaşıkları önemli bir yer tutar. Resm-i zemin-i bagat da vakıf için önemli bir vergi kalemidir ki incelediğimiz dönem boyunca yıllık 90.000 akça civarında bir gelir bu vergi kaleminden gelmektedir. Bazı yıllarda tapu resimleri de kırsal nakdî gelirlerin içinde önemli bir yer tutmuştur. Mesela 1608 senesinde tapu resmi olarak 58.000 akça, 1609 senesinde ise 42.000 akça gelir elde edilmiştir. Tapu resminin miktarı nakdî gelirlerin toplam miktarındaki dalgalanmanın arkasındaki en önemli sebep olarak görünmektedir.

Vakfın aynî olarak topladığı gelirler ciddi dalgalanmalar göstermektedir. Vakfın 1609 ve 1611 yıllarında aynî olarak tahsil ettiği gelirlerdeki muazzam artışı ve 1612 yılındaki düşüşü açıklamak zordur. Bölgedeki fiyat hareketleri 1609 sonrasında hububat fiyatlarında ciddi bir azalış olduğunu göstermektedir. Ancak aynı yıllarda Bursa'daki II. Murad vakfının aynî gelirleri miktarında benzer bir artış görmediğimizden bu yılları güvenle verimli hasat yılları, tarımsal üretimde ciddi bir üretim artışı dönemi olarak değerlendirmekte zorlanıyoruz. Hububat fiyatlarında görülen düşüş bölgede 'Celali Etkisi'nin azalması, güvenliğin yeniden tesisi sonucu da olabilir. 1619 yılındaki yüksek aynî gelir seviyesi ile 1620 yılında bunun

² Defterde rakam tam okunamıyor.

yarısına kadar inen gelir seviyesini de açıklayacak bir bilgiyi fiyat verileri ve diğer vakıfların tahsilat miktarlarında henüz bulamıyoruz. Aynî gelir miktarındaki bu derece oynamaları tarımsal üretimin doğal seyri olarak açıklamak da tatmin edici değildir. Buna karşılık 1623 ve 1624-25 yıllarında gördüğümüz düşük aynî gelir seviyelerini açıklayacak kayıtlar mevcuttur. Bu yıllarda vakıf, bazı köylerden emanet usulü ile tarımsal üretimden aynî olarak topladığı vergileri nakit olarak yani *ber-vech-i maktu'* tahsil etmiştir. Aynî gelirlerin az olmasının sebebi de budur. Bu yıllar dışında tabloda aynî gelirlerin düşük görüldüğü birçok muhasebe dönemi bir tam yılı kapsamamaktadır.

Mukataa Gelirleri

Vakfın bazı gelir kaynakları mukataaya verilmektedir ki bu yolla 1608 yılında temin edilen gelirler 116.257 akçadır. Bunun 80.000 akçası vakfın en önemli mukataa geliri kaynağı olan *yörükân-ı müteferriken*den gelmektedir (Düzbakar, 2003, s. 71). Vakfa ait iki değirmen sırasıyla 11.200 ve 5.250 akça, bağ ve bahçelerin mukataası ise 10.307 akça gelir getirmektedir. Mukataa gelirleri tabloda görüldüğü üzere sonraki yıllarda artış göstermiştir. 1616 senesinde 250.000 akça seviyesine 1621'de 275.000 akça seviyesine ulaşmıştır.

Kite, Manyas, Edincik v.d. kazalara yayılmış yörüklerden vakfa tahsis edilen vergilerin 1608 yılında 80.000 akça olması ve 1609 yılında 120.000'e yükselmesi Celali hareketleri sonucu bölgede yaşanan kargaşa ve tahribattan kaynaklanıyor olabilir. Ancak bir ihtimal daha var. Vakfın sonraki yıllarda yaptığı gibi 40.000 akçalık bir mukataa bedelini bir önceki sene peşin tahsil etmiş olması ama 1608 yılı defterine bunu kaydetmemesi de mukataa bedelinin kayıtlarda az görünmesine neden olmuş olabilir. Maalesef bir önceki deftere sahip olmadığımızdan peşin tahsil meselesini açıklığa kavuşturamıyoruz. Aynı mukataa bölgesinin bedeli 1609 senesinde 120.000 akça olarak kayıtlıdır. 1611 senesinde 130.000 akçaya, 1616 senesinde ise 160.000 akçaya yükselmiştir. Sonraki dönem için gelir seviyesi tablodan izlenebilir.

Vakfın toplam mukataa gelirleri içinde diğer mukataa birimlerinin mühim bir payı yoktur. Vakfın Lazikiyye (Denizli) kazasındaki köyler ve çeltik tarlalarından gelirleri 1612 senesine kadar diğer gelirler kalemi altında kaydedilmektedir. 1612 senesinde ise 33.333 akça ile mukataa gelirlerinin altına kaydedilmiştir. Dolayısı ile bu yıl mukataa gelirlerindeki artışın arkasında böyle bir hesap tutma farklılığı bulunmaktadır.

1616 senesinde mukataa gelirlerindeki ciddi artış öncelikle yörükân mukataası bedelinin 160.000 akçaya çıkmasında kaynaklanmaktadır. Bunun yanında Lazikiyye mukataası bedeli 38.000 akçaya yükselmiştir.

Yörükler avarız vergisinden muafiyet karşılığı vakfa sadeyağ teslim etmektedirler (revgan-ı sade bera-yi muafiyet-i bedel-i avarız). 1616 senesinde ise “bedel-i muaf-ı revgan-ı sade-i yörükân-ı perakendagan” adı altında bir mukataa birimi teşkil edilerek 20.000 akça bedeli ile mukataa gelirleri arasına dahil edilmiştir.

Diğer Gelirler

Vakfın diğer gelirler kalemi ciddi bir meblağa ulaşmaktadır. 1608 yılında 222.114 akçadır. Bu gelirler arasında 61.859 akça ile *harâc-ı türbe-i şerîf*, 5.800 akça ile tapu resimleri ve *cibâyet-i Lâzkiye ‘an kurâ-yi Çeltükçi ma‘a tevâbihâ*’dan gelen 10.000 akça gibi gelirler bulunmaktadır. Ancak en büyük katkı vakıf anbarından satılan hububattan gelmektedir. 1608 yılında sadece tahsil edilip anbara çekildikten sonra satılan 4.790 kile buğday satışı 125.200 akça gelir bırakmıştır.

1609 yılında diğer gelirler 165.035 akçadır. Bu kez sadece 8.470 akça satılan hububattan gelmektedir. Gelirin büyük kısmı, 119.969 akça ile *harâc-ı türbe-i şerîf* olarak kayıtlıdır. Aynı gelir kalemi 1611 yılında 144.960 akça, 1612’de de 93.632 akça ile vakıf bütçesini destekleyen önemli bir kalem olarak ortaya çıkmaktadır.

Giderler

Vakfın giderleri de oldukça yüksektir. 1608 yılı toplam giderleri 751.984 akçadır. Bunun 166.585 akçası maaş ve aylık ödemeleri alan 144 kişiye ayrılmıştır. Vakfın maaşlı istihdam ettiği *vazîfehârân* 122 kişidir ve 101.505 akça maaş almaktadır. 22 *zevâ’idhâr* ise 65.080 akça aylık almaktadır. Bu ölçekte bir vakıf için çalışanların sayısı azdır. Vakfın medresesinin olmaması ve imaretinin işlemiyor olması da istihdamın düşük olmasında etkili olmalıdır. 1609 yılında çalışanların sayısı 163 olarak hesap edilmektedir. İmaret yeniden işlemeye başladığından imaret çalışanlarının sayısı sekizden yirmidörde yükselmiştir. 1611 yılında çalışan sayısı 36 *zevâ’idhâr* dahil 174’e yükselir. 1612 yılında çalışanlar ve *zevâ’idhârân* 181 kişiye çıkar.

1608 yılı kayıtlarına göre çalışanların otuzu cami çalışanları, onu ise türbe çalışanı olarak listelenmiştir. Elliüç kişi eczahanan kadrosundadır. İmaret çalışanları sekiz kişidir. Onsekiz kişi katib ve cabi olarak istihdam edilmektedir. *Zabitan-ı evkâf* kadrosu içinde üç kişi yer almaktadır. Müteveli yevmi 60 akça, katip 15 ve nazır 6 akça ile bu kadroda kayıtlıdır. Vakıf ayrıca yirmiiki kişilik bir *zevâ’idhâr* kesimine aylık bağlamıştır. Vakıf ayrıca aynî maaş ödemektedir. 1611 senesinde 2.208 kile buğday, 1612’de 1.956 kile buğday *cerrehârâna* ödenmiştir.

1619'da maaş ve aylık ödemeleri 252.000 akçaya yükselmiştir. Vazifeliler 142 kişidir ve 152.640 akça maş ödemesi almaktadırlar. *Zevâ'idhâr* sayısı ise kırkbir kişiye yükselmiştir ve bu kimselere 99.360 akça aylık ödemesi yapılmaktadır.

1625-26'da maaş ve aylık ödemeleri toplamı 343.756 akçaya yükselmiştir. Bu meblağ 157.320 akça maaş ve 159.840 akça aylık ödemesi ile maaşlar için 2.480 akça, aylıklar için 24.116 akça *müşâhere* ödemeleri toplamıdır. Aynı mali yılda *zevâ'idhâr* sayısı altmışa çıkmıştır. 1628 senesinde de özellikle *zevâ'idhâr* sayısının artmış olması sebebiyle maaş ve aylık ödemeleri 325.940 akçadır. 1628'de 152 vakıf çalışanının maaşları için 167.760 akça ve 57 *zevâ'idhârân* aylığı için 157.680 akça ödeme yapılmıştır.

Mutfak Harcamaları

1608 yılında imaret mutfağı işlemediği için çalışanların sayısı ve mutfakla ilgili giderlerin meblağı düşüktür. Muhasebe defteri mutfak harcamaları için ayrı bir ana başlık bile açmamıştır. 1609 yılında ise mutfak işlemeye başlamıştır ve 132.828 akçalık masraf edilmiştir. En büyük satınalım kalemleri 51.000 akça karşılığı alınan 3.000 kıyye et, 26.017 akça ile 602,5 kile Mısır pirinci, 11.648 akça ile 340 kıyye sadeyağ, 8.670 akça ile 547 kıyye bal ve 5.721 akça ile 246 kıyye kadar zeytinyağıdır.

1611 senesinde 130.837 akçalık mutfak gideri oluşur. 1612'de ise mutfak giderleri 237.495 akçaya fırlar. 3.900 kıyye et, 2.128,5 kile pirinç, 1.006 kıyye sadeyağ, 550 kıyye bal ile satın alım miktarları çok artmıştır. Buna uygun olarak yemek sunulan günler de artmıştır. Mesela 1609'da buğday çorbası 117 gün, pirinç çorbası hiç servis edilmezken, 1611 senesinde buğday çorbası 211 gün, 1612'de ise 331 gün pişirilmiştir. Pirinç çorbası 1611'de 92gün, 1612'de ise 331 gün pişirilmiştir. Bir bakıma imaretin işleyişi olağan düzenine girmiştir.

1620 yılında aynî tahsilat düşük olduğundan vakıf önemli miktarda buğday satın almıştır ve 76.572 akça ödemiştir. Bu nedenle mutfak giderleri de 255.443 akçaya yükselmiştir. 1621 senesinde buğday fiyatı kile başına 41 ile 72 akça arasında değişmektedir. Ortalama fiyat 56,6 akçadır. 1622 içine giren altı aylık defterde buğday fiyatı 72 ve 100 akça olmak üzere iki fiyat seviyesindedir. Yüksek hububat fiyatları 1623 senesinde de devam etmiştir. İstanbul için hazırlanan fiyat endekslerinde olduğu gibi Bursa'da II. Murad ve Orhan Gazi vakıflarından temin edilen fiyat verilerine göre de bu yıllarda hububat fiyatları yüksektir. Ancak bu fiyat artışlarının tarımsal koşullardan ziyade 1621 ve izleyen yıllardaki taşışlarla bağlantılı olduğunu düşünüyoruz.

Diğer Giderler, Alacaklar ve Bütçe Dengesi

Diğer giderler kalemi vakıf harcamaları içinde önemli bir paya sahiptir. Diğer vakıflarda olduğu üzere bu kalem altında vakfın işleyişi için ihtiyaç duyulan her türlü malzeme ve hizmet alımlarının masrafları kaydedilmektedir. Ayrıca 1608 yılı hesaplarına göre misafirlere verilen ziyafetin masrafı olan 2.470 akça, vakıf çalışanlarına et ve pirinç parası olarak verilen sırasıyla 36.000 ve 12.000 akça, öğrencilere verilen 1.200 akçalık ekmek parası da burada kayıtlıdır. Vakıf mahsulünün köylerden anbara, anbaran pazara ve değirmene nakli işlemleri için 26.500 akçalık bir masraf yapılmıştır. 1609 yılında bu masraf 30.719 akçadır.

Vakıf 1608 yılında 455.192 akça ile muazzam bir meblağa ulaşan tamirat giderlerini ayrı bir başlık altına kaydetmiştir. Ancak bunun yanında 2.367 akça gider kaydı ile doğrudan bir *el-meremmât* başlığı da bulunmaktadır. Cami ve türbe 110.559 akçaya tamir ettirilmiştir. Kütahya hanı ile dükkanların tamiri için 68.060 akça harcanmıştır. Hazret-i Emir Sultan çarşısı dükkanları için 93.205 akça, cami ve türbe için bir daha 174.608 akça tamirat masrafı üstlenilmiştir. Bu yüksek tamirat giderleri Celaliler sonrası tahrip olan hizmet binaları ve gelir kaynaklarının onarım ve inşaları için olmalıdır.

1609 yılında *el-meremmât* muhasebe girişi altında 6.316 akçalık tamirat gideri kayıtlıdır. Ancak bunun hemen altında 311.763 akçalık ve yine onarımlar için sarfedilen bir gider kalemi vardır. 1611 yılında ise Hazret-i Emir Sultan mahallesindeki hanelerin tamiri, diğer bazı tamiratlar ve gecikmiş maaş ödemeleri için 95.847 akça masraf üstlenilmiştir.

1608 yılı muhasebe defteri sadece 43.328 akçalık bir alacak kaydetmektedir. Bunlar içinde Hicri 999 senesi ve öncesinden kalan alacakların toplamı 12.424 akçadır. Hicri 1014 yılından 22.387 akça ve yeni mütevellinin döneminden sadece 10.517 akça alacak kalmıştır. Dönem sonunda vakfın kasasında kalan nakit 1.177 akçadır. 1609 yılında alacaklar toplamı 47.618 akçadır ancak bunun sadece 12.807 akçası yeni müteveli dönemindedir. Vakıf cari dönemi 2.825 akça bütçe fazlası ile kapatmıştır. 1611 yılında alacaklar 119.183 akçaya yükselir bunun 12.807 akçası Hicri 1019'dan ve 71.569 akçası 1020'den yani cari yıldandır.

1612'de nihayet diğer giderler kalemi 23.295 akça ile makul bir seviyeye inmiştir. 23.227 akça tamirat gideri kayıtlıdır. Ayrıca *edâ-i deyn* başlığı altında 80.018 akça kayıtlıdır ki maaş ve satınalım borçlarıdır. Ancak bunun 48.790 akçası için *ta'mîr ve termîm kerd-i hân der nezd-i câmi'-i şerif* kaydı yer almaktadır. Demek ki böyle bir tamirattan dolayı oluşan borçdur. Vakfın alacakları 70.681 akçaya düşmüştür ki Hicri 1019'dan 12.807, 1020'den 16.812 ve cari dönemden 6.255 akçadır. Dönem 26.967 akça fazla ile kapanmıştır.

Vakıf 1616 yılında *cerrehârâna* 50.040 akça nakdî ödeme yapmıştır. 217.289 akçalık alacak oluşmuştur. Bunlar Hicri 1020'den 12.312, 1021'den 6.252, 1022'den 147.172, 1024'den 3.600, 1025'den 11.691 akça olmak üzere listelenmiştir. Bütçe fazlası olarak sadece 662 akça kaydedilmiştir.

1617'de *cerrehârân* için 43.800 akça, 1619'da sadece 7.550 akça nakit ödenmiş diğerlerine aynî ödeme yapılmıştır. 1619 senesinde yıllar içinde biriken alacaklar toplamı artık 273.315 akça seviyesine ulaşmıştır. Vakfın 29.206 akçalık bir tamirat gideri de vardır. Buna karşın vakıf mali yılı 35.930 akça fazla ile kapamıştır.

1620 yılında aynî tahsilat miktarı az olunca nakliye masrafı da 17.292 akçaya düşmüştür. Daha önceki veresiye alımlardan kalan 14.900 akçalık borç ödemesi kaydı vardır. Alacaklar toplamı 287.084 akçaya ulaşmıştır. Defterde Hicri 998'den beri gelen alacaklar kayıtlıdır. Ama yakın yıllar için borçların yıllara göre dağılımı şöyledir; Hicri 1022, 147.172 akça; 1024, 3.600 akça; 1025, 11.691 akça; 1026, 15.170 akça; 1027, 37.085 akça; 1028, 19.055 akça ve 1029, 13.769 akça. Vakıf 1620 yılı mali dönemini 20.886 akça bütçe açığı ile kapamıştır.

1621 senesinde *cerrehârân* için 30.688 akça ödeme yapılmıştır. 10.000 akça borç ödenmiş, ayrıca önceki bütçe açıkları için 20.886 akça ödenmiştir. Alacaklar 307.520 akçaya yükselmiştir ki Hicri 1030 yılından kalan 120.436 akça alacak da bunlara eklenmiştir. Böylece mali dönem 64.825 akça gibi rekor bir açıkla kapanmıştır.

1623 senesinde tamirat giderleri 45.956 akçaya yükselmiştir. Cami kubbesi için 8.414 akça, değirmen için 7.190 akça, hamam için 20.871 akça harcanmıştır. Vakfın alacakları Hicri 1031 yılından 88.500 akça ve 1032'den 102.711 akça olmak üzere 191.211 akçaya çıkmış ve bütçe 579 akça açıkla kapanmıştır.

1625-26 muhasebe döneminde de 23.850 akçalık borç geri ödemesi yapılmıştır. Ayrıca önceki 17.171 akçalık bütçe açığından kaynaklanan borcun 7.000 akçası geri ödenmiştir. Alacakların toplamı 148.368 akçadır ve yıllara göre şöyledir; Hicri 1031'den 68.570, 1032'den 12.956, 1033'den 5.732, 1034'den 29.520, 1035'den 11.580 akça. Cari dönem 93.541 akça gibi çok ciddi bir açıkla kapanmıştır.

1628 senesinde de önceki bütçe açığından kaynaklanan 22.000 akçalık borç geri ödemesi, 95.430 akçalık gecikmiş maaş ve aylık ödemesi ile 12.171 akçalık borç ödemesi kaydı yeralır. Alacaklar ise sadece Hicri 1037 yılı sonrasını kapsamaktadır ve 47.202 akçadır.

1629 yılında da 20.912 akça borç ödemesi ile 7.650 akça gecikmiş maaş ödemesi yapılmıştır. Alacaklar yine Hicri 1037 yılı sonrasını kapsamaktadır ve 28.870 akçadır. Vakıf 17.062 akça bütçe açığı vermiştir. 1632-33 mali dönemine ait defterde de gecikmiş maaş ve aylıklar için

30.520 akça ve Hicri 1041 senesindeki hububat naklinden kalan 11.770 borç ödemesi yeralmaktadır.

1633-34 senesinde vakfın tamirat giderleri 45.129 akçaya çıkmıştır. Bu meblağın hemen tamamı hamamların tamirine sarfedilmiştir. 1634 yılında ise tamirat giderleri 23.930 akçadır ve bunun 20.520 akçası bu kez dükkanların tamirine sarfedilmiştir. 1634 yılında alacaklar 210.494 akça olmasına rağmen muhasebe döneminin altı ayı kapsadığını ve cari dönem gelirlerinin aslında tamamının toplanmamış olduğunu dikkate almak gerek. Söz konusu alacakların yıllar ağöre dağılımı şöyledir; Hicri 1040'dan 23.980, 1041'den 50.043, 1042'den 11.876, 1043'den 3.035 ve 1044 yani cari yıldan 122.040 akça.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Emir Sultan vakfının 1608 ve 1609 yıllarında Celali istilaları sonucu mali durumunun bozulduğunu ve vakfın işleyişinin aksadığını görüyoruz. Vakfın birçok dükkanı yanmış, tahrip edilmiştir. Kırsal mukataa gelirleri pek muhtemel ki Celali olayları nedeniyle düşmüştür. Vakfın aynî vergi tahsilatı da düşüktür. Vakıf mutfağı işlememiş ve istihdam daraltılmıştır. Mutfak ve maaş giderlerinin kısıldığı bu şartlarda hububat mutfak tüketimi için sarf edilmeyerek satılmıştır. Böylece vakıf, tamirat giderlerinin 450.000 akça seviyesinde olduğu bir dönemde hububat satışından 200.000 akçaya yakın bir gelir elde ederek mali dengesini korumuştur. 1609 yılından itibaren vakıf mutfağının kısmen yeniden işlediğini görüyoruz. 1612 yılından itibaren ise vakıf mutfağı tam olarak işletmeye başlamıştır. Fiyatların da 1611 yılında ama özellikle de 1612 yılında düştüğünü söyleyebiliriz.

Vakıf 1608 yılından sonra tedricen gelirlerini arttırmıştır. Elbette özellikle mukataa gelirlerindeki artış vakıf bütçesini büyütmektedir. Ancak aynı zamanda mutfak harcamaları ve istihdamda artış ile giderler de artmaktadır. Dahası mutfak işlediğinden hububat satışından elde edilen muazzam gelirler düşmüştür. Bir yandan da önceki dönemlerde aksayan maaş ödemeleri ve devam eden tamiratların giderleri karşılanmıştır. Toplam mukataa gelirlerinin ilk olarak hangi yıl 200.000 akça seviyesini aştığını tespit edemesek de 1616 yılında 250.000 akçaya ulaştığını görebiliyoruz.

Kırsal nakdî ve aynî gelirlerin 1616 ve 1617 yıllarında düşük olması yerel tarımsal koşullarda bir kötüleşmeye işaret ediyor olabilir. Elimizdeki fiyat verileri de bunu doğrular nitelikte 1616 yılında artış göstermektedir. 1620 yılında yine düşen nakdî ve aynî kırsal gelirler ile hububat satışından elde edilen gelirlerdeki azalış tarımsal koşullarda bir bozulmadan kaynaklanıyor olabilir. Keza aynı yıl vakıf bu kez pazardan buğday satınalımına gitmiştir. Ayrıca özellikle 1613 ve tarımsal koşulların kötü olduğunu tahmin ettiğimiz 1616 ve 1617 yılından kalan alacakların etkisi ile

bu yıl toplam alacaklar çok yükselmiş ve vakıf bütçesi açık vermiştir. Muhtemel ki tarımsal koşullar 1621 yılında da düzelmemiş ve sadece bu dönemden 120.000 akça kadar alacak kaldığından bütçe daha da büyük bir açıkla kapanmıştır. 1622 yılı gelirlerinden de ciddi miktarda alacak kaldığını görüyoruz. Fiyat verileri ise 1621 yılında ciddi fiyat artışlarına işaret etmektedir ki yüksek fiyatlar 1622 ve 1623 yıllarında da sürmüştür. Diğer taraftan fiyatlardaki bu yükseliş 1621 yılı tağşişinin tetiklediği bir artış da olabilir.

1625-26 ve 1628 yıllarında vakfin cari dönem gelirlerindeki kağıt üzerinde görülen düşüş kesin olarak bilemesek de muhtemelen bir önceki dönem alınan peşinler dolayısıyladır. 1629 yılında ise gelirlerin 200.000 akça kadarının bir önceki yıl peşin alındığını ve yine 1630 yılı gelirlerinden de 175.000 akça kadarının 1629 yılı içinde alındığını biliyoruz. Bu yıllarda mutfak harcamaları azalmıştır. Harcamaların düşük olduğu yıllarda yemeklerin yıl boyu çıkmadığını da tespit edebiliyoruz. Yine bu yıllarda vakfin ödemelerinde düzensizlik olduğunu, vakfin önceki dönemlerden devreden borçları ve ödenmemiş maaşları ödemek zorunda kaldığını görüyoruz. Bunlara ilaveten artan maaş ve aylık ödemeleri bütçe açığına neden olmuştur.

Sonuç olarak Emir Sultan Vakfı Celali istilasını nedeniyle 1608 ve 1609 yıllarında mali sıkıntılar yaşamış ancak 1610 ve sonrasında bu sıkıntıları aşabilmiştir. 1616 ve 1617 yılları ile 1620'lerin başlarında vakıfda mali sıkıntıların oluştuğunu da söyleyebiliriz. Bu sıkıntıların kısmen yerel koşullardan, kısmen vakfin artan istihdamından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Bu mali sıkıntılar gecikmiş maaş ödemeleri, borçlanmalar ve biriken alacaklar olarak sonraki yıllara da izlerini bırakmıştır. Dikkat çekeceğimiz bir diğer nokta Kütahya Hanı'nın ve vakfin hamamlarının kira gelirlerinin tablodan da izlenebileceği üzere bu uzun dönem içinde düşmesidir. Hamam gelirlerinin düşmesi hamamların tahribatına bağlanabilir. Dükkan gelirlerinin düşmesi ise eğer *icâreteyn* usulünün sağlayacağı bir izah yok ise Bursa şehrinin 17.yy başlarındaki iktisadi gelişimi için ilave bir kanıt temin edebilir. Vakfin yüzyıl başındaki mali durumu ile incelediğimiz dönemi karşılaştırma olanağımız olmaması talihsizliktir. Ancak ileride ilave defterlerin günyüzüne çıkması ve bu çalışmanın diğer kaynaklarla desteklenmesi de pek muhtemeldir.

Tablo 1: Vakfın Ana Gelir ve Gider Rakamları

Hicri / Miladi	1017/1608	1018/1609	1020/1611	1021/1612	1025-26/1616
Cari dönemden gelir	701.090	718.276	589.158	559.357	644.446
Aylık gelirler	49.267	40.480	47.795	48.990	54.454 ³
<i>Emir Sultan Hamamı</i> ⁴	10.800	12.600	19.000	17.100	15.600
<i>Hammâm-ı kebîr</i>			2.760	4.140	7.800
<i>İcâre-i Hân-ı Kütahya</i>	6.500	10.800	10.800	11.700	10.400
Mukataa Gelirleri	116.257	144.477	125.607	155.320	250.970
<i>Yörükân-ı perâkende der kazâ-i Kite, Manyas, Edincik ve gayrihu</i>	80.000	120.000 ⁵ + 40.000 ⁶	130.000	130.000	160.000
Tarımsal gelirler (nakdî)	245.444		178.634	196.888	165.430
Tarımsal gelirler (aynî) (kile)	13.399	17.711	17.198,5	9.233	10.079
Mahsulat satışı	192.138	92.881	40.993	41.488	41.374
Toplam giderler	751.984	712.318	468.050	554.207	617.398
Maaş ödemeleri	166.585	186.150	240.780	246.240	275.087 ⁷
Mutfak harcamaları		132.828	130.837	237.495	211.126
Alacaklar	43.328	47.618	119.183	70.681	217.289
Kalan	1.177	2.825	133		662

Hicri / Miladi	1026-27/1617	1028-29/1619	1029-30/1620	1030-31/1621
Cari dönemden gelir	624.662	698.631	606.207	667.530
Aylık gelirler	50.256	52.672	51.232	56.927
<i>Emir Sultan Hamamı</i>	14.400	18.000	18.000	18.720
<i>Hammâm-ı kebîr</i>	7.200	7.200	7.200	8.640
<i>İcâre-i Hân-ı Kütahya</i>	9.600	9.600	9.600	10.400
Mukataa Gelirleri	244.470	270.350	263.840	275.358
<i>Yörükân-ı perâkende</i>	140.000	185.000	185.000	185.000
<i>Lazkiye</i>				40.938
Tarımsal gelirler (nakdî)	166.845	178.678	167.975	190.938
Tarımsal gelirler (aynî) (kile)	9.487	13.309	6.313	8.434
Mahsulat satışı	39.039	31.606	13.135	41.015
Toplam giderler	591.271	558.858		571.765
Maaş ödemeleri	257.836	252.000	252.370	235.710
Mutfak harcamaları	199.926	192.027	255.443	247.420
Alacaklar	232.458	273.315	287.084	307.520
Kalan	763	35.930	-20.886	-64.825

³ 13 aylık.⁴ *Hammâm-ı küçük*.⁵ Hicri 1018 yani cari dönem için.⁶ Hicri 1019 için peşin.⁷ 13 aylık.

Hicri / Miladi	1031/1622 6 ay	1031/1622 4 ay	1032/1623	1034/1625 ~10 ay
Cari dönemden gelir	208.039	366.006	606.965	511.878
Aylık gelirler	17.644 ⁸	16.604 ⁹	50.052	29.280 ¹⁰
<i>Emir Sultan Hamamı</i>	5.700	4.800	14.400	6.000
<i>Hammâm-ı kebîr</i>		2.400	7.200	5.400
<i>İcâre-i Hân-ı Kütahya</i>	3.200	3.200	9.000	6.500
Mukataa Gelirleri	190.495	34.500	226.416	220.416
<i>Yörükân-ı perâkende</i>	98.201		140.000	140.000
<i>Lazkiye</i>			45.000	40.000
Tarımsal gelirler (nakdî)		152.213	206.054	156.597
Tarımsal gelirler (aynî) (kile)		11.907,5	6.830,5	9.405
Mahsulat satışı		5.439		32.228
Toplam giderler		323.527	658.358	511.169
Maaş ödemeleri	64.200	115.620 ¹¹	242.370 ¹²	278.510 ¹³
Mutfak harcamaları	182.393	134.274	306.695	198.556
Alacaklar		24.475	191.211	134.068
Kalan	-8.538	874	-579	-17.171

Hicri / Miladi	1035/1625-26	1037-38/1628	1038-39/1629	1039-40/1630 6 ay
Cari dönemden gelir	496.404	422.066	381.744	217.787
Aylık gelirler	38.006	39.176	38.976	22.736 ¹⁴
<i>Emir Sultan Hamamı</i>	10.350	12.600	12.600	7.350
<i>Hammâm-ı kebîr</i>	3.600	2.520	2.520	1.470
<i>İcâre-i Hân-ı Kütahya</i>	7.800	7.800	7.800	4.550
Mukataa Gelirleri	190.525	39.725 ¹⁵	50.525 ¹⁶	44.525
<i>Yörükân-ı perâkende</i>	140.000			
<i>Lazkiye</i>	10.000 ?			20.000
Tarımsal gelirler (nakdî)	153.693	184.767	155.068	73.721
Tarımsal gelirler (aynî) (kile)	7.808	9.314,5	12.044	5.361
Mahsulat satışı	16.690	39.633	29.750	10.005
Toplam giderler	556.865	442.958	568.076	277.153
Maaş ödemeleri	343.756	325.940	359.400	175.350 ¹⁷
Mutfak harcamaları	174.120	218.387	186.339	
Alacaklar	148.368	47.202	28.870	55.910
Kalan	-93.541	-14.912	-17.062	

⁸ 6 aylık.

⁹ 4 aylık.

¹⁰ 10 aylık.

¹¹ 5 aylık.

¹² 11 aylık.

¹³ Yıllık.

¹⁴ 7 aylık.

¹⁵ 200.000 akça peşin alındı.

¹⁶ 174.500 akça peşin alındı.

¹⁷ 7 aylık.

Hicri / Miladi	1041-42/1632 8 ay	1042/1632-33 11 ay	1043-44/1633-34	1044/1634 6 ay
Cari dönemden gelir	437.588	613.010	406.200	432.122
Aylık gelirler	25.944 ¹⁸	39.156 ¹⁹	36.084	19.908 ²⁰
<i>Emir Sultan Hamamı</i>	8.400	12.600		
<i>Hammâm-ı kebîr</i>	1.680	3.600		
<i>İcâre-i Hân-ı Kütahya</i>	5.200	7.800		
Mukataa Gelirleri	251.521	259.525	249.120	243.120
<i>Yörükân-ı perâkende</i>	200.000	200.000	190.000	190.000
<i>Lazkiye</i>	35.000	35.000	35.000	30.000
Tarımsal gelirler (nakdî)	87.338	162.471		133.079
Tarımsal gelirler (aynî) (kile)	8.653	10.463		8.716
Mahsulat satışı	14.046	21.100	20.250	19.387
Toplam giderler	429.414	595.769	501.196	340.639
Maaş ödemeleri	249.090	333.705	219.825	157.980
Mutfak harcamaları	132.988	192.834	186.704	98.565
Alacaklar	68.453	91.399	88.434	210.494
Kalan	15.820	52.458	-8.952	-10.107

Tablo 2: Vakıf Muhasebe Defterlerinden Çıkarılan Fiyatlar (akça cinsinden)

Sene	1609	1611	1612	1616	1617	1619	1620	1621
Buğday (kile)		20		35,4	32,21		38,38	56,6
Pirinç (kile)	43,18	31,07	32,81	32	31,19	30,9	32,25	37,81
Arpa (kile)			10					
Nohud (kile)	42,86		16	38	36,3	32		50
Et (kıyye)	5,67	4,72	11,68	10	12	10,47	4	
Sadeyağ (kıyye)	34,26	25,04	25,88	23,7	23,68	26	24,02	24,34
Bal (kıyye)	15,85	23,51	21,02	13,34	17,83	17,73	19,33	17,34
Badem (kıyye)	40		17,21	38,4	24	26,05	30	31,64
Kuru kara üzüm (kıyye)		4,51	4,26	4	5,5	5,96	7	6
Kuru sarı üzüm (kıyye)	6,29	5,42	5	9	7	7,05	9,57	7
Kara erik (kıyye)	8		10	5	8,96	8,35	9,32	6
Tuz (kıyye)								1,97
Nişasta (kıyye)	13,22	6,49	9	15	10,95		18	20,37
Safran (dirhem)	4		4,95	5	4	5	4	3

¹⁸ 8 aylık.

¹⁹ Yıllık.

²⁰ 6 aylık.

Sene	1622 6 ay	1622 4 ay	1623	1625	1625-26	1628	1629	1630
Buğday (kile)	93,55	60,47	61,93	27,33	19,18	33,6	29,04	
Pirinç (kile)		53,37	60,93	25	32,52	40	35	37,14
Nohud (kile)		71	90,24	25	20	25	30	30
Et (kıyye)	12							
Sadeyağ (kıyye)	24,67	25,09	34,12	24,53	24	32	32	29,77
Bal (kıyye)	23,55	24,27	25,25	16	16	18	18	16
Badem (kıyye)		26	50	18	18	28	24	24
Kuru kara üzüm (kıyye)	7	9	7		4	5	6	6
Kuru sarı üzüm (kıyye)		5					7	
Kara erik (kıyye)			12	6	9	8	7	7
Tuz (kıyye)		1,5	1,67	2		2	2	2
Nişasta (kıyye)		25,5	22,8	10	8	12	12	12
Safran (dirhem)	4,36	2,85	8	3	3	4	4	4

Sene	1632	1632-33	1633-34	1634
Buğday (kile)	47,88	32	30	
Pirinç (kile)	46,9	45,81	40	
Arpa (kile)			16	
Nohud (kile)		40	80	
Sadeyağ (kıyye)	30	36	40	38
Bal (kıyye)	20	24	24	20
Badem (kıyye)	34,81	35	32	40
Kuru kara üzüm (kıyye)	10	7	7	
Kuru sarı üzüm (kıyye)		7	7	8
Kara erik (kıyye)	8	7	8	
Tuz (kıyye)		2,45	2	2
Nişasta (kıyye)	16	14	12	12
Safran (dirhem)	3		4	

KAYNAKLAR

- Akdağ, M. (1995a). Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Celali İsyânları. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Akdağ, M. (1995b). Türkiyenin İktisadi ve İçtimai Tarihi 2 (1453-1559). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Barkan, Ö. L. (1942a). Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler. Vakıflar Dergisi, 2, 279-304.
- Barkan, Ö. L. (1942b). Vakıfların Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller. Vakıflar Dergisi, 2, 354-365.
- Barkan, Ö. L. (1962-63). İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 23/1-2, 238-246.
- Barkan, Ö. L. (1975). The Price Revolution of the Sixteenth Century: A Turning Point in the Economic History of the Near East. International Journal of Middle East Studies, 6, 3-28.
- Barkan, Ö. L. (1988). Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Barkey, K. (1994). Bandits and Bureaucrats. New York: Cornell University Press.
- Çizakça, M. (1980). A Short History of the Bursa Silk Industry (1500-1900). Journal of the Economic and Social History of the Orient. 23, 1/2, 142-152.
- Dalsar, F. (1960). Bursa'da İpekçilik. İstanbul: Sermet Matbaası.
- Düzbakar, Ö. (2003). Hüdavendigâr Sahasında Konar-Göçerler. U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4/4, 61-74.
- Ergenç, Ö. (2006). XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Faroqhi, S. (1974). Vakıf Administration in Sixteenth Century Konya, The Zaviye of Sadreddin-i Konevi. Journal of the Economic and Social History of the Orient, XVII/2, 145-172.
- Faroqhi, S. (1981). Seyyid Gazi Revisited: The Foundation as Seen Through Sixteenth and Seventeenth-Century Documents. Turcica, 90-121.
- Faroqhi, S. (1987). A Great Foundation in Difficulties: or some evidence on economic contraction in the Ottoman Empire of the mid-seventeenth century. Revue D'Histoire Magrebine, 47-48, 109-121.

- Faroqhi, S. (1988). *Agricultural Crisis and the Art of Flute-Playing: The Wordly Affairs of the Mevlevi Dervishes (1595-1652)*. *Turcica*, XX, 43-69.
- Gerber, H. (1988). *Economy and Society in an Ottoman City: Bursa, 1600-1700*. Jerusalem: The Hebrew University.
- Griswold, W. J. (1983). *The Great Anatolian Rebellion 100-1020 / 1591-1611*. Berlin: Klaus Schwarz.
- Güran, T. (2006). *Ekonomik ve Mali Yönleriyle Vakıflar*. İstanbul: Kitabevi.
- İnalçık, H. (1960). XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar. *Bulleten*, 24/93, 45-102.
- İnalçık, H. (1994). *The Ottoman State: Economy and Society. An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914*, eds. H. İnalçık, D. Quataert. New York: Cambridge University Press.
- Kiel, M. (1990). *The Vakıfname of Rakkas Sinan Beg in Karnobat (Karınâbâd) and the Ottoman Colonization of Bulgarian Thrace, (14th-15th century)*. *Studies on the Ottoman Architecture of the Balkans*, XII. *Variorum*.
- Köprülü, F. (1938). Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti. *Vakıflar Dergisi*, 1, 1-6.
- Orbay, K. (2006). Vakıfların Bazı Arşiv Kaynakları; vakfiyeler, şeriye sicilleri, mühimmeler, tahrir defterleri ve vakıf muhasebe defterleri. *Vakıflar Dergisi*, XXIX, 27-41.
- Orbay, K. (2007a). Structure and the Content of the Waqf Account Books as sources for Ottoman Economic and Institutional History. *Turcica*, *Revue D'Etudes Turques*, 39, 3-48.
- Orbay, K. (2007b). Fiyat Devrimi ve Geç 16. yy. ve 17. yy. İçinde Anadolu'da Fiyat Değişimleri. Tebliğ metni *Birinci İktisat Tarihi Kongresi*, İstanbul.
- Orbay, K. (2007c). *Economic Development of the Imperial Waqfs; A Study in the Institutional and Local Economic History in the Transformation Period. Yayınlanmamış ve Ücretler, 1469-1998*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. Doktora Tezi, University of Vienna.
- Orbay, K. (2007d). 16. ve 17. Yüzyıllarda Bursa Ekonomisi: Sultan Çelebi Mehmed Yeşil İmaret'inin Mali Tarihi (1553-1650). *A.Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM) Dergisi*, 22, 125-158.

- Orbay, K. (2009). Vakıfların İktisadi Boyutu; Yeni Arşiv Kaynakları ve İktisadi Yaklaşımlar. 6. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, Ankara: Pulat, c. III, 1463-1474.
- Pamuk, Ş. (2000). İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar
- Pamuk, Ş. (2001). The Price Revolution in the Ottoman Empire Reconsidered. *International Journal of Middle East Studies*. 33, 69-89.
- Pamuk, Ş. (2004). Prices in the Ottoman Empire, 1469-1914. *International Journal of Middle East Studies*. 36, 451-68.
- Peri, O. (1992). Waqf and Ottoman Welfare Policy. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 35, 171-185.
- Raymond, A. (2002a). The Ottoman Conquest and the Development of the Great Arab Towns. *Arab Cities in the Ottoman Period*, Cairo, Syria and the Maghreb. Variorum.
- Raymond, A. (2002b). Architecture and Urban Development: Cairo During the Ottoman Period, 1517-1798. *Arab Cities in the Ottoman Period*, Cairo, Syria and the Maghreb. Variorum.
- Shefer, M. (2003). Charity and Hospitality: Hospitals in the Ottoman Empire in the Early Modern Period. *Poverty and Charity in Middle Eastern Contexts*, eds. M. Bonner *et al.*, 121-143. New York: State University of New York Press.
- Singer, A. (2002). Constructing Ottoman Beneficence, An Imperial Soup Kitchen in Jerusalem. New York: State University of New York Press.
- Uluçay Ç. M. (1944). XVII. Asırda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri. İstanbul: Manisa Halkevi Yayınlarından, Sayı: XI.
- Ülken, H. Z. (1971). Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği. *Vakıflar Dergisi*, ayrı basım, IX, 13-37.
- Yediyıldız, B. (2003). XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi. Ankara: Türk Tarih Kurumu.